

PALLÁNÉ SZÉNÁSI MAGDOLNA

főiskolai adjunktus

SZIE Jászberényi Főiskolai Kar

Jászberény

Klasszikus mesék az idegennyelv-oktatásban

Az oktatással foglalkozó szakemberek egyre inkább elfogadják, hogy az idegennyelv oktatása-tanulása kisgyermekkorban a leghatékonyabb. Ha nincs rá lehetőség, hogy a kisgyermek anyanyelvi környezetben sajátítsa el a nyelvet, mint ahogy hazánkban ez a leggyakoribb jelenség, a nyelvet módszeresen kell oktatnunk. A szakemberek abban is egyetértenek, hogy tartalmilag minél értékesebb anyag bevonásával történjék az oktatás, és ebbe bele kell értenünk olyan irodalmi, népköltészeti alkotásokat is, mint amilyenek pl. a gyermekversek, kiszámolók, mesék. Ezekből a gyermekek nem csak idegen nyelvi ismeretekhez, hanem értékes emberi gondolatokhoz, élményekhez is hozzájutnak. A gyermekek egész személyisége gazdagodhat a jól megválasztott és a jól megbeszélt alkotásokkal való ismerkedés következtében. Tanulmányaik során nyelvi ismereteken kívül emberi, kulturális és esztétikai értékek birtokába is jutnak a tanulók.

A gyermekek első irodalmi élményei közé tartozik a mesékkel való találkozás. Életkoruknál fogva szeretik az érdekes, fordulatos, mégis rövid és viszonylag egyszerű történeteket. Amennyiben anyanyelvükön ismerik őket, hamarabb elfogadják a velük való ismerkedést idegen nyelven is. A jól ismert és kedvelt szereplők, a talán kívülről fújt történetek, a róluk kialakított képek segítenek az idegen nyelv befogadásában is, hiszen a kisgyermeknél nagyon sokat számít az érzelem. A pozitív hatás több oldalról kap erősítést, így jobb eredmény várható. A meséket tanítójelölt hallgatókhoz az első német gyermekirodalom órákra évekkkel ezelőtt ezzel az elképzeléssel vittem be. A valóság azonban árnyaltabb, a kérdés korántsem kezelhető ilyen egyértelműen. Minden hallgatói csoport más és más, összességében és egyenként is. Az érdeklődés mássága, a változatosság ellenére tapasztalataim szerint a jelöltek általában nyitottak a mesék iránt, de nagyon keveset tudnak róluk.

Többségük örömmel és várákozással fogadja a mesék feldolgozásával foglalkozó órákat, és rövid időn belül aktív résztvevővé válik. Mint mondják, gyermekkorukban szerették, sőt, vannak, akik ma is szeretik olvasni, hallgatni vagy éppen nézni a meséket. Gyermekként leginkább a klasszikus varázsmeséket kedvelték, amelyek izgalmasak, fordulatosak, aztán jól végződnek. Ebben tükröződik természetesen a szülői magatartás, félszvilág is, hiszen a kisgyermek nem maga választja első meséit. Főképp Grimm, Andersen meséket soroltak fel, de előkelő helyet kaptak a kedveltségi listán a magyar népmesék is. Amikor a konkrétumokról esett szó, akkor már elbizonytalanodtak, inkább az élmény maradt meg a lelkükben, mint maguk a történetek vagy a tanulság. Néhányan megfogalmazták, hogy a mese élménye volt a fontos, az, hogy olyankor együtt voltak a mesét mondó szülővel, érezték a biztonságot, a szeretetet. Akkor nem félték még a leggonoszabb boszorkánytól sem. Erre a meghitt együttlétre, egymásra figyelésre, biztonságérzetre lenne szükségük a mai gyerekeknek is, és éppen ez volt a mesélés eredeti funkciója. A felnőttek összejöttek, és valaki előadta gondjait, problémáit, és ezáltal oldódott a lelki feszültsége. A mesélő talán a kérdését illető válaszhoz is közelebb jutott azáltal, hogy a többiek meghallgatták, s a beszélgetés során mindenki értékes gondolatokkal gazdagodhatott. A mese eredeti funkciója nem a gyermekek szórakoztatása volt, mint ahogy sokan

ma gondolják, hanem a problémák megbeszélése. Ma viszont a mesék a gyermekszobák tartozékai, ahová a felnőttek is beléphetnek, sőt be is kell lépniük. Nekik kell a mesével ismerkedő gyermek mellé ülniük, és nekik kell átvállalniuk a problémákat megoldani segítő együttérző társak szerepét.

A hallgatók véleményét afféle mintavételnek tekinthetjük, mely a közfelfogást is tükrözi. Az emberek egy része elfogadja, hogy a gyermekeknek szükségük van mesélésre, a másik része nem. Lássuk summázva vizsgálódásaim során napvilágra került indokaikat. Akik elfogadják a mese létjogosultságát, azt mondják, hogy a gyermeki fejlődés velejárója a mese iránti igény, és hogy a gyermekeknek a mesére szükségük van. Igen sokféle indoklással találkoztam. Néhány ezek közül: A gyerekeknek kell a mese, hogy valami megmozgassa fantáziájukat, hogy valami lekösse őket, hogy nyugton maradjanak, hogy rajzkészségük fejlesztéséhez felhasználják, gyakorolják az olvasást, tanuljanak belőle, ha ők hasonló helyzetbe kerülnek, visszaemlékezzenek a mesére és tudják, mi a teendő. Elalvás előtt kell nekik is valami szórakozás, valami, ami kivézetli őket a napi feszültségből, és átvezeti őket a pihenésbe.

A legtöbben csak szép meséket adnának a gyerek kezébe. Vannak, akik még a legismertebb klasszikus meséket is cenzúráznák, mondván, hogy azok is tele vannak brutalitással, csak már oda sem figyelünk, annyira megszoktuk őket. Kedves, derűs, vidám, a gyermeki gondtalanság téveszméjét tükröző bohókás meséket szeretnének a gyermekek kezében látni. Mint indokolják, ezektől jókedvűek és nyugodtak lesznek a kis olvasók. A világ elég brutális, nem kell őket stresszelni még a mesékkal is. Akik így vélekednek, elfeledkeznek arról, hogy a gyerekeknek is vannak problémáik, amelyeket komolyabban kellene vennünk. A gyermekek világát tévesen rózsaszín, habkönnyű buroknak képzelik, amelynek hermetikusan kell elfednie előlük legalább gyermekségük éveire a brutális világot, amelybe sajnos egyszer majd nekik is ki kell lépniük. Addig azonban biztosítsunk nekik gondtalan gyermekéveket. Efficéleken fogalmazták meg sokan a felnőttek feladatait.

Akik elutasítják a meséket, így válaszoltak: Nem kellene valótlanságokkal tömni a gyerekek fejét, akkor sosem tudják meg, mi a valóság. Majd várják a csodát és a sült galambot, mint ahogy a mesében van, nem hiszik el, hogy nekik kell megoldaniuk az élet nehézségeit. A modern világ más, a régi mesék mára túlhaladottak. Ezek a válaszadók a csodát, a jó győzelmet csalásnak, szemfényvesztésnek vélik, mert a társadalmi változások hatására már elhalványult a kiszolgáltatott szegény emberek vágyakozása a mesebeli igazságtétel iránt, amely ott is csak a csoda segítségével valósult meg. Ez a téveszme némi ismeretek szerzésével korrigálható.

A mai magyar társadalom nagy része nemigen törődik a mesékkal. Az éppen divatos irányzat szerint választ mesekönyvet fiának, lányának, ha valamilyen ünnep kapcsán ajándékozni szokás, eszébe sem jut, hogy egy mesének mondanivalója is lehet. Mi is lehetne? Hiszen az csak egy mese. Más szülők szerint meséljenek a gyerekek az iskolában, ott a pedagógusok ráérnek, vagy a nagyszülő. S közben elszalasztják az együttléti adta lehetőségeket, az örömforgást, hogy kifejezzék egymás iránt a kölcsönös szeretetet, érdeklődést, megértést, hogy alapvető emberi, társadalmi, lélektani problémákról cseréljenek véleményt gyermekükkel, nem is gondolnak arra, hogy soha vissza nem térő lehetőségeket engednek kicsúszni a kezük közül, amire a gyermek a mesehallgatás közben nyitott és fogékony lenne. Kár.

A tanítójelölt hallgatóknak mindegyre fel kell hívnunk a figyelmét, egyrészt, mint láttuk, a társadalom egy része elvárja tőlük, hogy az osztályteremben meséljenek, másrészt, mint leendő szülőknek és művelt embereknek, tisztában kell lenniük azzal, hogy mire van szüksége egy mai gyereknek ahhoz, hogy a való életbe beilleszkedjen, a mai világban minél jobban eligazodjon.

Nem arról van tehát szó, hogy a mese keletkezésekor szokásos paraszti, keresztény erkölcs vagy mitológiai elemek, törzsi hiedelmek, avatási rituálék értékítéleteit, szokásait a

gyermekkel elfogadtassuk vagy megismertessük velük mint történelmi tény, hanem, hogy a mesében előforduló problémákról együtt gondolkozzunk velük.

Az örök emberi dolgok felvetésére, megbeszélésére van szükség a gyermekek pillanatnyi érettségének, érdeklődésének megfelelő szinten.

Nézzük meg, milyen motívumok fordulnak elő a varázsmesékben, amelyek a mai modern gyermekek szempontjából is érdeklődésre tarthatnak számot. Események, érzelmek, gondolatok gazdagsága tárul elénk. Sok esetben adva van egy család, amely valamilyen körülmények között él. A család tagjainak különböző feladatai, tulajdonságai vannak. A gyerekek nőnek, nekik is vannak feladataik, kívánságaik, elképzeléseik. Aztán a szokásos életkörülmények valamilyen oknál fogva megváltoznak. A főhős elindul a nagyvilágba. Útja során számtalan próbát, feladatot kell megoldania, s gyakori momentum, hogy közben felnőtté edződik. Az útjába kerülő jó és gonosz elemekkel bánnia kell. Valahogyan boldogulnia kell, és meg kell találnia a harmóniát. A mesében is ott vannak a hétköznapiak, az ünnepnapok, az öröm, a bánat, a születés, a házastárs keresése, a különböző életkorú, nemű emberek, állatok, növények, a jó és a gonosz éppúgy, mint az emberi életben. Ezek mind olyan egyetemes és örök motívumok, amelyek az emberi lét velejárói, éljük bármilyen korban, bárhol a világon. A tanító pedig igen fontos személy a gyermek érési folyamatának egyengetésében. Láthatjuk tehát, hogy tartalmát tekintve az életre nevelés fontos eleme lehet a mese. Bármelyik elemet, motívumot, tulajdonságot vagy eseményt megbeszélhetjük a gyerekekkel anélkül, hogy sarkalatos, meg nem kérdőjelezhető igazságokat szűrünk le. A hangsúly a megbeszélésen, a gondolkodáson van, nem pedig a végső konklúzió, esetleg parancson. A gyermeket hozzásegítjük az önfelismeréshez, a problémafelismeréshez. Még jobb, ha őt engedjük beszélni. A kisgyermeknek saját érettségének szintjén kell megfogalmaznia mondanivalóját, magának kell egy lépcsőfokkal feljebb jutnia, a felnőttek nem gondolkodhatnak helyette, csak támogathatják ebben az önértelmezési folyamatában. Nem tekinthető időpazarlásnak, ha a gyerekekkel a meséről anyanyelven is beszélgetünk néhány mondatot, hiszen a nyelvtanításnak is vannak nevelési feladatai, nyelvi tudásuk viszont még korlátozott.

A mesék tehát alkalmasak a gondolkodás fejlesztésére, kérdés, hogy a hallgatók megfelelően felkészültek-e, felkészíthetők-e arra a feladatra, hogy a meséket is felhasználják az idegen nyelv oktatására.

A hallgatóknak alaposan meg kell ismerniük a meséket nyelvi és tartalmi szempontból is. Nem hagyatkozhatunk arra, hogy valamikor gyermekkorukban hallották őket. Ezért eljárásunk a következő:

Minden sorra kerülő mese alapján együtt megbeszéljük, hogy milyen tartalmi és nyelvi problémákat, jelenségeket tárgyalhatunk meg a különböző életkorú gyerekekkel, és ezt hogyan tegyük. Parázs viták szoktak kialakulni, amelyeknek nem mindig találjuk meg a közös nevezőjét óra végére. Fontos, hogy idővel segítség nélkül, önállóan is rátaláljanak azokra a kérdésekre, amelyek köré fel lehet építeni a meséről való beszélgetést. Ez néhány foglalkozás után sikerül is. A hallgatók leggyakoribb hibája az, hogy túlzásba esnek, és saját életkoruknak megfelelő problémákat vetnek fel. Fel kell hívni a figyelmüket, hogy figyeljenek a kisgyerekekre, egyszerűbb kérdéseket tegyenek fel, és elégedjenek meg olykor rövid, tényeket konstatáló és filozófiai vetületeket mellőző válaszokkal is. 20 évesen természetesen másképp vélekednek az emberek pl. a nő, illetve a férfi szerepéről a családban, mint 9 évesen.

Nyelvtanítói szempontból a mese hálás tananyag. A hallgatók hamar rátalálnak a feladatok variálásának végtelen tárházára. Kreatívan és sikeresen készítenek feladatokat a mesékhez. Ez sikerélményt és biztonságérzetet nyújt nekik, mint mondják, sokszor az önálló mese-feldolgozás kapcsán érznek rá a tanítás örömére és sikerére. Boldogan készítik a bábokat, a rajzokat, a feladatlapokat, olykor video- és hangfelvételeket. Sokan közülük azáltal válnak

igazi felnőtt nyelvtanítónak, ahogyan saját ötleteiket valósíthatják meg, és nem csak az adott tankönyvíró ízlése szerint haladnak. Átérik felelősségüket, és jelentősen előrelépnek az érett tanítói személyiség felé vezető úton.

A mesék nyelvi szempontból bármilyen szinten és számtalan nézőpontból használhatók. A legegyszerűbb meseillusztráció felismerésétől a legbonyolultabb gondolatok kifejezéséig minden elképzelhető és hasznos. Az egyszerűbb feladatok megoldásával a gyengébb tanulók, illetve a kezdő szinten állók is sikerélményhez juthatnak, és talán igényük támad a további foglalkozásokon való intenzívebb részvételre.

Lássunk néhány módszert!

A mese tartalmát követve a szókincs és a kommunikáció fontos elemeit gyakorolhatjuk. Bármilyen mesét és bármilyen feladatot is készítünk, ne felejtjük el az alapvetet, mindig a gyermekekhez igazítsuk őket, és ne ragaszkodjunk mereven a saját elképzelésünkhöz. Vegyük pl. a Borsószem királykisasszony c. mesét. Mi mindenre alkalmas egy nyelvórán? A mese mindössze fél oldal, cselekményét és felépítését tekintve igen egyszerű. A mese első mondata a királyfi bemutatása. Mondassuk el a gyerekeknek fantáziájára bízva, milyennek képzelik a királyfi külsejét, mit gondolnak, mit csinál egy királyfi egy nap, hol lakik, és milyen a szobája. Milyen a palota, a palota körüli park, milyen fák, virágok vannak ott. Ezzel átismételjük, esetleg ki is egészítjük az emberi külső, a ruházat, a napirend, a lakóház, a kert, a szoba és berendezés témákat. A következőkben megtudjuk a meséből, hogy a királyfi bejárta az egész világot. Beszéljünk róla vagy rajzoljunk, gyűjtsünk szavakat, hol járt a királyfi, mit látott az út során, hol aludt, mit és hol evett? Ekkor átismételjük pl. az országneveket, földrajzi tájakat, a városokhoz, falvakhoz fűződő szavakat, kifejezéseket. Saját útiélmények is előkerülhetnek. Játsszuk el, hogyan beszélgetett a királyfi az útja során különböző személyekkel. Aztán a szülei palotájában játszódó eseményeket is vegyük sorra. Hogyan búslakodott azon, hogy nem talált feleséget? (Láthatjuk, a párválasztás mindig is nagy probléma volt, és ebben az esetben jól jött a manapság inkább elvetett szülői segítség!)

Hogyan kopogott be az ázott királylány? Felszínre kerül az időjárás, a vihar, a menedék keresésének szókinccse. Mit mondott az öreg király, és mit a királyné? Hogyan folyt a párbeszéd a szereplők között? Hogyan készítette a királyné az ágyat? Közben átismételjük az ágyneműt jelölő szavakat, a lefekvés előtt szokásos cselekvéseket, zuhanyozás, fogmosás, hálóruha, a jéjszakát kívánás fordulatait. Hogyan panaszkodott a királylány az álmatlan éjszaka után? Hogyan lehet őt megvizasztalni? Végül az utolsó mondat köré is felépíthetünk egy feladatsort: A borsó a kincseskamrában maradt, amíg végül valaki el nem lopta. Játsszuk el, hogy ellopta valaki. Miképp tette? Hogyan kapták el a tolvajt? Élvezetes, izgalmas, sajnos a valóságban is előforduló jeleneteket adnak elő a gyerekek, és a játéknak örülnek! Mit tartanak a kincseskamrában általában? Soroljuk fel! Ugye nem borsót? Gyakoroljuk a tagadást. A borsónak hol a helye? Hogyan kerülhetett aztán a királyi szobába és a kincseskamrába? Mi van még a borsón kívül a zöldséges kertben, és mi a zöldséges boltban? Milyen tulajdonságai vannak ezeknek a növényeknek a valóságban? Mire használják a borsót és a zöldségféléket? Mi szokott még a levesben, salátában lenni? Te is szereted ezeket az ételféleségeket? Ki főz nálatok? Milyen ételeket ismersz? Hol és mikor fogyasztod ezeket?

Színésíthetjük a gyermekek tanulását, ha pl. a napirend tanítása során nemcsak saját vagy családtagjai napirendjéről kérdezzük őket, hanem azt mondjuk, mondd el, mit csinált egész nap Hófehérke, a hét törpe vagy éppen Vasjankó. Az egyszerű hétköznapi cselekvések minden nyelvben előfordulnak, és alapvető tudnivalók. A mesék alapján el tudják mondani a háztartásban előforduló munkákat, pl. főz, takarít, mos-vasal, megrázza az almafát, kiszedi a kemencéből a kenyeret, megveti az ágyat, felsöpri az udvart, megeteti az állatokat, megteríti az asztalt, elmegy a vásárba, cipőt készít, inget, nadrágot varr stb.

Megfigyelhető, hogyan indul útnak a főhős. Mit mond búcsúzáskor, mit amikor más szereplőkkel találkozik, vagy szállást, ételt kér. Milyen ételeket, italokat eszik? Hogyan beszélget

pl. az erdő állataival, és milyen állatok is ezek? Az állatokról igen szeretnek a gyermekek beszélni, szívesen mondják el velük való élményeiket. Ha a lehetőség megengedi, személyessé is tehetjük a kérdést, pl. a királyfi így tette. És te hogyan szoktad?

Ezek a hétköznapi szituációk a mai modern nyelvben is használatosak, és az alapvető kommunikáció szempontjából rendkívül fontosak. Ha pedig tanítványaink összefüggően még nem tudnak beszélni, vagy a kommunikációt szeretnék más feladatokkal kiegészíteni, a felbukkanó témák köré gyűjthetők szavak, készíthetők képek, keresztrejtvények, ábrák, kártyák pl. névelőkkel, szóképekkel, dominókkal, betűkihagyással stb.

Készíthetünk globális és szelektív, írásbeli és szóbeli szövegértési, szókinccsbővítési feladatot, halláskészséget fejlesztő, nyelvtani jelenségeket kiragadó, stilisztikai jellegű gyakorlatot, írathatunk párbeszédet, fogalmazást bármilyen személyben és igeidőben, készíthetünk, készíttethetünk illusztrációt, sokféle vizuális jellegű feladatot, megoldhatjuk az egész, vagy egy-egy rész dramatizálását, alkalmazhatunk különféle játékokat, bábuakat, egyéb illusztrációkat, tervezhetünk versírást, vetélkedőt, kiállítást stb.

A hallgatók igen gyorsan megtanulják, hogyan készíthetők változatos és fejlesztő feladatok.

Egyszer az egyik hallgató a referátumához elkészítette Csipkerózsika 100 éves álmának színhelyét, egy kartonpapírból készült csipkebokorral befutott vártornyot a hozzátartozó csigalépcsővel, sok-sok nyitható ablakkal, ajtóval, erkéllyel, falikúttal, toronyórával és érckakasszal a tetején. Azóta is ezt használjuk, amikor az épület részei az óra tananyaga. Megbeszéljük a toronyóra által jelzett idő múlását és a hozzá kapcsolható cselekvéseket. A toronnyal együtt beviszünk az órára egy jókora adagot a mese remek hangulatából is.

Egy másik alkalommal pedig egy ügyes kezű és ötletes hallgatónak köszönhetően a Hófehérke és a hét törpe című meséhez gyönyörűen elkészített német nyelvű társasjátékkal játszottunk egy egész órán át.

Olyan is volt, amikor a mese színteréhez készítették dekorációkat a hallgatók, kis mézeskalács házikót, fákkal, patakkal, erdei állatokkal körülvéve. Majd ugyanennek a mesének az alapján gyermekbábra is készítették kosztüümöket.

Nagyon volt az öröm és a meglepetés!

Természetesen nem lehet minden ötletet egyetlen tanórán megvalósítani. Ez nem is cél. A feladat lényege, hogy a mese feldolgozásának, közelítésének számtalan lehetősége van, nem csak a fordítás vagy a tartalom felmondása. Sokszor elég, ha egyetlen apró ötlettel lépünk meg tanítványainkat. A nyelvtanulást nagyszerű élménnyé tehetjük a régi idegen nyelvű mesék segítségével. A gyerekek azt is megtanulhatják, hogy más népek gyermekei hozzájuk hasonlóan élnek és gondolkodnak, ugyancsak szeretik a meséket, ezáltal toleranciájuk erősíthető irányukban. Az idegen nyelvű mesékkal kiléphetünk a tanterem falain is, a tanórán kívüli foglalkozásokat is szervezhetünk. A varázslatos hangulatú, igazi irodalmi remekművek maradandó élményt nyújtanak a velük foglalkozóknak. A felnőttek, ha iskolás éveik élményeiről kérdezzük őket, nem egyszer emlékeznek még több évtized távlatából is szeretettel pl. egy-egy idegen nyelvű mese előadására vagy mesevetélkedőre. Adjuk meg a mai fiatal generációnak is ezt a semmivel nem pótolható élményt. Ösztönözzük hallgatóinkat arra, hogy építsenek bátran a régi mesekincsre. Az érzelmi azonosulás miatt a nyelvtanulás is hatékonyabb lesz.

